

της δύναται τις νὰ ἔχη φαγητὰ πολυποικίλα καὶ εὐγεστότατα.

Κατὰ συνέπειαν ὁ ἐὰν ἄνθρωπος ἐπιθυμῇ νὰ ἐξκολουθήσῃ δηλητηριαζόμενος, ν' αὐτοκτονῇ ἀντὶ ν' ἀποθνήσκῃ φυσικῶς εἶναι ἐλεύθερος. Οἱ φρόνιμοι ὅμως θὰ ἐνθυμῶνται τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Βολταίρου. «Ὁ δίκαιτα ἀξίζει πλεῖστον τῶν φαρμάκων», ὅπερ εἶναι ἡ ἐλευθέρια σχεδὸν μετὰφρασις τοῦ λατινικοῦ λογίου.

Modicus cibi, medicus sibi.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

Dr. D. . .

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΘΟΛΟΥ

ΜΕΛΕΤΗ

φιλοσοφία - φιλολογικὴ*

Ὡστε καίπερ περὶ τὴν πραγματικότητα τὴν πεζογραφίαν ὡς τὰ πολλὰ στρέφόμενῃν, ὅμως ὁρῶμεν αὐτὴν ἔσθ' ὅτε τέχνην καθισταμένην καὶ δὴ καλὴν, ἀλλ' ἐννοεῖται ὑποδεστέραν κατὰ τοῦτο τῆς ποιήσεως. Διότι ὡς τὰ φύσει φιλότεχνα ἔθνη τὰ τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας ἐξυπηρετοῦντα χρεώδη, οἷόν ἀγροίαν, σκευὴ καὶ λοιπὰ τεχνουργοῦσιν ἀρμολύως, ὥστε διεγείρουν τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἀμυδρῶς ἐξαγγέλλειν τὸ ἦθος τοῦ δημιουργοῦ ἔθνους, οὕτω καὶ ἐν τῇ πεζογραφίᾳ ταῦτό συμβαίνει γίγνεσθαι.

Ἡ πνευματικὴ αὕτη τάσις οὕτω διαφερόντως ἰσχυρὰ πρὸς τῷ Ἑλλην. ἔθνεϊ παρήγαγε ἀπὸ τῶν Περικλείων χρόνων καὶ εἶτα τὴν τέχνην τῆς πεζογραφίας, διότι καὶ ῥήτορες καὶ ἱστοριογράφοι καὶ φιλόσοφοι ἐσκόπουν ὡς τὰ πολλὰ μεταδιδόναι τεχνικῶ σχήματι τὰς πρακτικὰς ἢ θεωρητικὰς αὐτῶν γνώσεις καὶ παρασκευάζειν τοιαύτην ἀρμονίαν τοῦ ὅρου τῇ τοῦ λόγου ὑποθέσει, ὥστε τὰ νοήματα καὶ τὰ Βουλεύματα τοῦ λόγου ὡς τόνον μουσικὸν ἀρμονικώτατα προσάδειν ταῖς ἐνεργείαις τῆς διανοίας ἢ, ἔνα σφαιρότερον ἐκφρασθῶμεν, ἡ προσγινομένη ἐντύπωσις τοῦ θυμικοῦ τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς τοιαύτης τεχνικῆς ἐξεργασίας τῶν πεζῶν συγγραμμάτων ἦν ἀκριβῶς ἀνάλογος τῷ πρακτικῷ ἢ θεωρητικῷ αὐτῶν σκοπῷ, ὥσπερ ἡ ἐκ τῆς θέας καλοῦ τινος οἰκοδομήματος ἐντύπωσις ἐστὶν ἀνάλογος τῷ σκοπῷ αὐτοῦ.

Εἰς τὴν προαγωγὴν δὲ καὶ τελείωσιν τοῦ τεχνικοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου πολλοὶ συνεβάλλοντο, ἀλλ' οἱ πρᾶγμα τῶν τριῶν διακεκριμένων ἐποχῶν (ἀρχαίης, μέσης καὶ νεωτέρας) τῆς Ἀττικῆς μάλιστα πεζογραφίας εἰσὶ οἶδε· τῆς μὲν πρώτης ὁ Περικλῆς, Ἀντιφῶν καὶ ὁ Θουκυδίδης, τῆς δὲ μέσης ὁ Πλάτων, ὁ Λυσίας

καὶ ὁ Ἰσοκράτης, τῆς δὲ νεωτέρας ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Δημάδης.

Ὁμολογητέον δ' ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὴν περικτινῶν τεχνικὴν προαγωγὴν τοῦ πεζοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου ἐν τοῖς τὰ μάλιστα συνεβάλλοντο καὶ οἱ σοφισταί. ὧν ἡ καθόλου μὲν ἐπίδρασις τῷ πνεύματι καὶ τοῖς φρονήμασι τῶν χρόνων ἦν λίαν βλαβερὰ, ἀλλ' εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς τεχνικῆς πεζογραφίας πολλὰ οἱ ἄνδρες τέως οὐκ ὄντα συνεισένεγκον. Οἱ σοφισταὶ ἔδωκαν τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν τεχνικὴν κατασκευὴν πεζογραφικοῦ ὅρου, ἥτις εἰ καὶ τὸ πρῶτον ἐξοκείλασα τῆς εὐθείας, ἤγαγεν ὅμως τὸν λόγον οὐδὲν ἥττον κατὰ μικρὸν εἰς τὸν τελειότατον χαρακτῆρα τοῦ Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους. Πρῶτον οἱ σοφισταὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ οἱ Σικελιώται κατέστησαν τὴν γλῶσσαν ἀντικείμενον σπουδῆς, τῶν μὲν ἀπιδόντων τῇ γραμματικῇ ὀρθότητι (ὀρθοεπεῖα), τῶν δὲ τῷ τεχνικῷ κάλλει καὶ τῇ χάριτι τοῦ λόγου ἐν τῇ κατασκευῇ αὐτοῦ (καλλιεπεῖα). — Οἷον, Πρωταγόρας ὁ Ἀδελφίτης θεωρητικῶς ἀσχολούμενος εὐρεῖν ἐν τῇ γλῶσσῃ γραμματικὴν ὀρθότητα (ὀρθοεπεῖαν) ἐν τῇ πράξει — ἡτέρον τοῦτο — ἦν τοσούτῳ ἀναπεπταμένος, ὥστε μάλιστα ἀγωνίζεται ὁ Σωκράτης παρὰ Πλάτωνα ἀναστρεφόμενος τὴν μακρολογίαν αὐτοῦ διὰ τῆς διαλεκτικῆς. Πρόδικος δ' ὁ Κεῖος ἡσχολεῖτο μᾶλλον περὶ τὰ σημαντικὰ τῶν λέξεων, τὴν ἀκριβῆ χρῆσιν τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν διάκρισιν τῶν συνωνύμων, ὧν οἱ λόγοι αὐτοῦ βρῖθουσι, ὡς ἐστὶ τεκμηριωθῆναι ἐκ τοῦ Πρωταγόρου τοῦ Πλάτωνος, ἐν ᾧ περ μετὰ πολλῆς εἰρωνείας ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ ἀπομιμνῆται τὸ ὅρος αὐτοῦ. Γοργίας δ' ὁ Λεοντίνος ἐσπούδαζε περὶ τὴν κομψότητα ἐν τῇ καθόλου κατασκευῇ τοῦ λόγου, τὴν καλλιεπεῖαν δὴλον τὴν τὰς ἀκοῆς γοητεύουσιν. Τοσούτον δ' ἐθελξε οὐ μόνον τὴν ἀκοὴν ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν πρὸς τὰς φιλολογικὰς χάριτας σφοδρὰ εὐκισθήτων Ἑλλήνων διὰ τὸ λαμπρὸν τῶν λέξεων, τὴν τεχνικὴν τῶν περιόδων σύνθεσιν, ὥστε ἐπὶ πολὺ οἱ ἄνθρωποι οὐδόλως τὸν νοῦν αὐτῶν προσεῖχον τοῖς κενοῖς καὶ υποψύχοις αὐτοῦ νοήμασι. Καὶ ἡ ἀκοὴ δὲ τῶν Ἑλλήνων οὕτω ἐκπαλαί εἰθισμένη εἰς μόνην τὴν ἀκρόασιν ποιημάτων, ἐφίετο καὶ τὴν πεζογραφίαν κοινωνεῖν ταῖς ιδιότησι τῆς ποιήσεως καὶ παρέχειν ὁμοίαν ἐντύπωσιν. Ὅπερ ἄριστα εἰδὼς ὁ Γοργίας ἐπὶ πλείστον τοὺς καινοθῆρας Ἀθηναίους ἐλάνθανεν ἐμπλεως στρεβλῶν διδαγμάτων καθιστάς σὺν τοῖς ἐταίροις αὐτοῦ, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος.

— Ἐπαινῶμεν ὅθεν ἐξοκείλαμεν.

Ἐχάσωμεν τὴν πεζογραφίαν χαίρειν καὶ περὶ τῆς ποιητικῆς τὸν λόγον στρέψωμεν. Δηνέσκαμεν τὴν ποιητικὴν εἰς ἔπος, δράμα καὶ μέλος (ὁ ἑ. λυρικήν ποιήσιν). Τὰ τρία ταῦτα κεφαλαιώδη γένη τῆς ποιήσεως διαγιγνώσκει τρεῖς διαφόρους περιόδους τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διότι τὸ πνεῦμα ἐκάστης ἐποχῆς, ὡς γνωστόν, ἐκδηλοῦται σφαιρότερον καὶ πιστότερον ἐν τῇ ποιήσει μᾶλλον ἢ ἐν οἰσδήποτε ἄλλῳ γένει τῆς πεζογραφίας. Καὶ τὸ μὲν ἔπος ἡμάς καθ' οὗς χρό-

*) Ἦδε ἀριθ. 37, σελ. 724—726.

νους ἐπεκράτουν ἐν Ἑλλάδι· αἱ βασιλείαι, ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἐτέρωποντο ἀκούοντες παλαιὰς μυθικὰς παραδόσεις. Ἡ δὲ Λυρική ποίησις ἀνεφάνη καθ' ὃν χρόνον συνεταρχήθη βιαϊότερον ἢ Ἑλλὰς ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, διότι ἐν τοιοῦτοις χαλεποῖς καιροῖς πολιτικῆς κινήσεως οἱ μὲν πολῖται προβαίνουν εἰς τὸ μέσον ἐμπλεῖ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὀρέξεων καὶ ὁρμῶν, ὁ δὲ ποιητικὸς ἐνθουσιασμός ἀποκαλύπτει πάντα τὰ μυστήρια τοῦ θυμικοῦ τῆς ψυχῆς. Τὸ δὲ δράμα ὅπερ φαίνεται πηγάζει ἐκ τινος τῶν εἰδῶν τῆς λυρικῆς ἀκμάσαν· μάλιστα κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Ἑλληνος καὶ ἐστὶν αὐτοῦ ἔχον τὴν παιδευσιν πάσης τῆς Ἑλλάδος ὡσπερ ὁ μέγας Περικλῆς προσφυστάτα ἀπεφάνητο, τὰς κλεινὰς Ἀθῆνας πραγματεύεται πρᾶξεις οὐχ ἰστορουμένας διηγηματικῶς ὥς ἐν τοῖς ἐπεσιν, ἀλλὰ παρισταμένους ἐν δράσει ἐν τοῖς θεαταῖς. Μικρὰ δ' εἶη καὶ ἀπατηλὴ ἡ διαφορὰ αὐτοῦ τοῦ ἔπους (ἅτε ἐκατέρων ἀρηγουμένων σχεδὸν ὁμοία), εἰ μὴ ἐπήγαγεν ἐκ τῆς διαθέσεως ἣν ἔχει τὸ πνεῦμα τοῦ δραματικοῦ καθ' ἣν ὥραν δέχεται τὰς ἀντιλήψεις καὶ ἐκφορᾷ αὐτάς, ὅτε οἶονεῖ ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἐμβαπτίζεται ὅλως ἐν τοῖς ἥθεσι καὶ πράγμασιν ἃ πραγματεύεται συζῶν καὶ συμπάσχων μετὰ τῶν προσώπων ἐκείνων καὶ οὕτω μετὰ τὴν πρᾶξιν τοῦ δράματος ἐν τῷ παρόντι μυχαίτατα συγκινεῖ τοὺς θεατὰς συμπάσχοντας μετ' ἐκείνων καὶ οὕτω λανθάνοντας συμπαρομαρτοῦντας εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τῶν συμβάντων. — Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐς αἰεὶ αἱ κοινωνικαὶ πρᾶξεις, (περὶ ἃς ὡς τὰ πολλὰ τὸ δράμα τὰς ἐνδιατρίβει ἅτε δὴ προθέμενον ὡς εἴρηται ἢ ὑποθέσθαι ἢ ἐπανορθώσασθαι τὰ κακῶς ἔχοντα ἢ ταύτας μέγιστα καὶ ὑψηλὰ ὄντα ὑπερόρια καταστήσαι πρὸς ζήλωσιν καὶ μίμησιν) οὐκ εἰσιν ἀναγκαίως συνάδουσαι τῇ νομιμοφροσύνῃ τῇ ὑπὸ τοῦ λόγου ἀποθωσκοῦσῃ ἐφ' ᾗ καὶ ἐπαινέτῃ καὶ ζηλωτῇ συμβαλλομένη εἰς τὴν καθόλου ἐθνικὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε ταύτης παρεκτρεπόμεναι ὅθεν καὶ μεμπταὶ καὶ οὐ ζηλωταί, διὰ ταῦτα τὸ δράμα καίπερ ἐν στέλεχος ἀποτελοῦν διακλαδίζεται εἰς δύο διεγνωσμένους κλῶνας, τὴν τραγωδίαν καὶ τὴν κωμωδίαν. Ἡ ἀντίθεσις τῆς τραγωδίας τῇ κωμωδίᾳ ἀνέθορε ἅμα τῇ τοῦ δράματος γενέσει· διότι πρὸς τῷ καλῷ καὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ ἀνάγκη ἦν παρατεθῆναι καὶ τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ ταπεινὸν ἵνα σαφέστερον ἢ οὐσία τοῦ κάλλους δηλωθῇ. Καὶ καθ' ἑαυτὰ μὲν τό τε αἰσχρὸν καὶ τὸ φαῦλον οὐκ ἔστι δὴ ποιήσεως ἐντρυφήμα· ἐφ' ὅσον μὴν συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὑπὸ τῆς ιδέας τοῦ καλοῦ ἔνθου ὄντος μετακινεῖται εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ καλοῦ γινόμενον οὕτω ἀρμόδιον εἰς ποιητικὴν ἐκφάνειν. Ἡ κωμωδία ἀντλήσασα ἐκπαλαί ἀφθονον ὕλην ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου μᾶλλον ἐν τῇ πραγματικότητι ἐνδιατρίβει. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὑψηλὸν τὸν ἠθικὸν αὐτῆς σκοπὸν κεκτημένη, τὸ γὰρ ἀνωτέρω εἰρημένον μοι εἶθος τοῦ δράματος «ἀνορθώσασθαι τὰ κακῶς ἔχοντα» μάλιστα τῇ κωμωδίᾳ δὴ ἀρμόττει, ἄριστα τοῦτο ἀπερ-

γαζομένη διὰ τῆς ἐλεεινῆς παρκοτᾶσεως τῶν αἰσχροῶν καὶ φαύλων, ὅντως μεγάλως ἠθικὰς ἐντυπώσεις ἐναποτυπούντων τοῖς θεαταῖς, καὶ εἰ μὴ τὴν τῶν ἐναντίων αἵρεσιν (τοῦ ἀγαθοῦ δὴ) τυγχάνουσῃ, ἀλλὰ μὴ ἀκούσῃ αὐτοὺς γε εἰς αὐτοσυνειδησίαν. Ἡ τραγωδία τούναντίον ἐστὶν μίμησις μεγάλων καὶ σπουδαίων πράξεων ἀποσκοποῦσιν τὴν τῶν ἀκροατῶν διάθεσιν εἰς εὐγενῆ συναισθήματα ὡσπερ καὶ ὁ Σταγυρίτης ὠρίσαστο ταύτην. «Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης», κεκτημένη οὕτω καὶ αὕτη διπαιδαγωγικὴν ἀξίαν ἀλλ' ἥττονα τῆς κωμωδίας, ἀναλογουσα οἷον τῷ ἐπιδεικτικῷ εἶδει τῆς Ῥητορικῆς, τῆς κωμωδίας μᾶλλον πρὸς τὸ συμβουλευτικὸν ἐγγιζούσης.

Γενικὸν συμπέρασμα. — Ὁ λόγος ἐστὶν κυρίως ἐκφρασις τῆς ἀνθρωπείας ψυχῆς· ἐκυτὴν συνειδυίας ὅποια ἐστί. Ἀρα οὐα ἡ ψυχὴν ποίος καὶ ὁ λόγος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἐνίοτε ἐνεργεῖ καὶ ἡ δημιουργικὴ εἰς ὡς οἷον τι κατάληψιν τοῦ ἰδανικοῦ, ἔπεται ὅτι καὶ ὁ λόγος διττός ἐστι, πεζογραφία (= ἡρεμὸς ἐκφρασις τῶν γνωσέων τοῦ ἑγὼ τῶν οὐκ ἐκ τῆς δημιουργικῆς πηγαζουσῶν) καὶ ποίησις (= ὁρμητικὴ ἐκφρασις τῶν φαινομένων τῆς ψυχῆς τῶν μᾶλλον ἐκ τῆς δημιουργικῆς πηγαζόντων). Ψυχολογικῶς δὲ ἐξεταζόμενός ἐστιν ἡ ὑποκειμενικὸς ἢ ἀντικειμενικὸς ἢ περ ἀνάγονται ἢ ἱστοριογραφία (ἀντικειμ. πεζόν), τὸ ἔπος (ἀντικειμ. ποιητικόν), ἡ φιλοσοφία (ὑποκειμ. πεζόν), καὶ ἡ Λυρική ποίησις (ὑποκειμ. ποιητικόν). Ἡ δὲ ῥητορεία καὶ τὸ δράμα μετέχουσιν ἀμφοτέρων ἅτε τὴν ὕλην αὐτῶν λαμβάνουσαι καὶ ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου ἀλλὰ δικαιούμεναι ἅμα συναρτῆσαι αὐτὴν τῷ ἄλατι τῆς δοκῆσεως αὐτῶν, ἐν νῷ ἔχουσαι ἀνορθώσασθαι τὰ κακῶς ἔχοντα. Τεχνικῶς δ' ἐξεταζόμενα ἐκάτερα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, εὐρίσκονται ἢ μὲν ποίησις οὐσιωδῶς τέχνη καλὴ, οὐχὶ μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῆς εἶτα ὅμως ἀποβῆναι τοιαύτη δύναται ἄν ὡς ὁρῶμεν αὐτὴν (Ῥητορικὴ (τέχνη), Γραμματικὴ (τέχνη)).

ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ν. ΚΟΝΤΗΣ.

Ἡπειρώτης.

ΔΙΠΛΟΓΡΑΦΙΑΣ ΜΑΘΗΜΑΤΑ.

Ἐτύγχανον ποτὲ βαρῶς τὸν σταυρὸν τοῦ θεοσθένος φέρων· ὑπὲρ ποτε καὶ ἄλλοτε ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ ψυχὴ μου ἦτο πλήρης πικρίας, καὶ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχῶν ἐντελῶς εἶχον ἀπογοητευθῇ καὶ τὴν ζωὴν μου βαρυνθεὶς ἤθελον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ νὰ ζητήσω βάλαμον τῶν δεινῶν μου· καὶ τῷ ὄντι λαμπρὸν τὸ φιλοσοφεῖν εἰς τοιαύτας περιστάσεις φάρμακον, διότι μόλις εἰς τὰς διαδολώδεις αὐτοῦ ὁδοὺς νὰ διευσδύσω ἡθελῃσα,